

Stražilovo in druge pesmi

Miloš Crnjanski

ZGODBA Spominjam se le, da je bila
nedolžna in vitka
in da bili so topli
njeni lasje, ko črna svila
v prsih golih.

In da je pred sojem svita
zadišala v nama akacija bela.

Naključno sem se spomnil brez veselja,
ker ljubim:
da zaprem oči in molčim.

Ko se ob letu akacija napolni z vonji,
kdo ve, kod bom hodil.
V tišini slutim,
da spomniti ne bom se mogel njenega imena
več nikoli.

MISERA Ko okrog kakšnega mrliča
sijejo okrog najinega vrtiča,
ulične luči.
Ali te s svilo noč objame?
Si se vzdignila med dame?
Kje si zdaj Ti?

Še ljubiš ulice ponoči?
ko stoječe tam dež móči
luči in cipe?

In kljuseta vozijo v mokri vrsti
pare, v kočijah, ko v mrliški krsti,
ki škriplje.

Da nisi zdaj kje nasmejana,
bogata in nezbrana,
kjer smeh kipi?

O, nikar ne bodi topla, cveteča,
O, ne bodi, ne bodi srečna,
vsaj ti mi, Ti.

O, ne ljubi, ne ljubi nič,
ne knjig, ne gledališč,
ko izobraženi.
Rečeš, v dobri družbi, kdaj,
nenadoma, še tudi zdaj,
na kateri strani si?

O, se spominjaš, kako hodila,
vse ulice v dežju obkrožila,
sva sred noči?
Se spominjaš, za naju nočne ptice
in lopovi, in cipe,
nedolžni so bili?

Domov v cvetju sva se sramovala,
prisegla, da nesrečna bova ostala,
vsaj jaz in Ti.
V srcu slišim, kako grize miš,
a hladen, droben dež prši.
Kje si zdaj Ti?

STRAŽILOVO Blodim, še, vitek, s srebrnim lokom,
razcvetene češnje, iz zased, mamim,
vendar, onkraj gora, rojstni kraj že slutim,
in tam bom smeh, kjer rasejo topoli sami,
pokopal v jami.

Še tu, sred pomladnega mraka
je meni hladno,
kot da se, v dolini, skrivaj, Donava pretaka.
A, kjer se Arnu oblaki spuščajo na dno
in trepetajo, kvišku, trda zelenja,
vidim most, ki pelje, nad obzorjem,
v težko temo Fruške gore.

Namesto da bi Mesecu, toskanskemu, dajal poklone,
ki se v reki, razcveten kot lilija, blesti,

vem, da bom, še v tej pomladi, grdo zakašljaj,
 in vidim, kako pred mano, lik vitkega telesa,
 zvesto in otožno, tone,
 s senco in koraki, skozi vodo, ki zvoni,
 v čista nebesa.

In, tako, že slutim,
 da bo, kmalu, vse kalno v moji duši.
 In, tako, živim že,
 zbežan, nad rekami, ki so golobje sive.

To sklonjeno senco popeljal sem zdavnaj nekoč,
 a ko bi to hotel, na tistih pobočjih,
 poznal grozdje, pijančevanje, in noč,
 in potok, ki zdaj, namesto naju, s šumom se toči.

In, tako, brez žalosti,
 so zaradi bolečine, dolge, motne mi oči.
 In, tako, brez razvrata,
 na ustnicah trpka trohnoberdeče mi razpada.

Blodim, še, vitek, s srebrnim lokom,
 razcvetene češnje, iz zased, mamim,
 vendar, onkraj gora, rojstni kraj že slutim,
 in tam bom smeh, kjer rasejo topoli sami,
 pokopal v jami.

Opazil sem že zdavnaj, da se, vse, razliva,
 kar na hribe zidam, iz vode in oblaka,
 in da, z neko žalostjo, ki šelè z mladostjo pride,
 me slabí ljubezen, do šibkosti zraka,
 prozorna in lahka.

Vem, da so mi v lasé,
 po rdeče temni zarji,
 razlile blede mrak, tuje, utrujene, roké.
 In da moji radosti, ki je čila in neutešna,
 ne pusti dvoje dojk, otožnih v spanju,
 da bi z glasnim krikom vrgla se po češnjah,
 ki so mi ostale, v rojstnem kraju.

In namesto da bi vodil, z zelenim pogledom,
kot prej, reko, ki valove spaja,
da bi skakal, kot Mesec, po pustih strminah,
in netil požare v razžarjeni hosti,
zdaj, s sinjim in gostim,
snegom in ledom, smehljaje, pomirjam
vse, kar se dogaja.

In, tako, brez vezí,
me, vendar, rojstna, koprneča, zona dohiti.
In, tako, brez doma,
bo postala, vendar, moja usoda plodna.

Ne, nisem poznal, pred rojstvom, žalosti nobene,
vse to, tuja roka, po meni je raztresla.
Vem, počasi, dolga, žalost stopa v mene,
in, vem, sklonil bom glavó, ko orumene drevesa.

In, tako, brez bolečin,
se bom vrnil, bolan, k plodovom naših ravnin.
In, tako, brez mira,
grenko bo trpelo, marsikaj, zaradi mojega dotika.

Opazil sem že zdavnaj, da se, vse, razliva,
kar na hribe zidam, iz vode in oblaka,
in da, z neko žalostjo, ki šelè z mladostjo pride,
me slabí ljubezen, do šibkosti zraka,
prozorna in lahka.

Blodim, še, vitek, po mostovih tujih,
na dišeče reke ležem, in molčečih ustnic,
vendar, pod vodámi, rojstni kraj že vidim,
od koder sem odšel, posut z listjem suhim
in razsutim.

In tu, brezbrížen,
z dekliškega rebra,
rdečico lilij, z zarjo, utrujeno brišem.
A ko potopim Mesečev čoln, iz srébra,
v novo morje jutra in v travne bilke,
sedem na oblak, in žarke luči gledam,
ki čez nebo, iz moje strasti, pride.

A, namesto svojega življenja, živim zdavnaj,
 burje in sence strašnih vinogradov.
 Nadaljujem usodo, ki celo pri nas je stara znanka,
 neko mladost bolno, brez nehánja;
 šele z rojstvom se je prikazala,
 z razsutim listjem, ki, z groba Branka,
 na moje življenje pada.

In, tako, brez groba,
 neko veselje, v meni, je gnusoba.
 In, tako, brez telesa,
 moja duša nevidna je, in nevesela.

Neke pomladi, tudi jaz sem trpko vedel,
 da, skoz piščali dekliških reber, zdravje dajem.
 In svoje prsi, v grozdju, s krikom, razgrebel,
 nag, na dnu neba, opit z rojstnim krajem.

In, tako, brez obličja,
 je na mojem liku senca kozla, češnje, ptiča.
 In, tako, brez obstanka.
 nenehno, do obzorja, negotov, korakam.

Blodim, še, vitek, po mostovih tujih,
 na dišeče reke ležem, in molčečih ustnic,
 vendar, pod vodámi, rojstni kraj že vidim,
 od koder sem odšel, posut z listjem suhim
 in razsutim.

Drhtim, še vitek, od rek in od nebes.
 Zrak, z zadnjo močjo in upom, božam blágo,
 vendar, skoprnel bom, tudi tu to slutim,
 za tisto gomilo, nekoč, zdavnaj, mlado,
 pod sremskim vinogradom.

Za neki nežni stas,
 ki, prvikrat, zaguglje
 višnje in češnje, s poljubom, tam pri nas
 in poskoči, na obzorju, skoz trsje in čez mulje.
 Za družbo njegovo, ki je po vinskem mehu
 uvelo listje stresel, s smehlajem motnim,
 preskakujoč, prvikrat, potoke, v smehu.

A, namesto svojega življenja, vem, da, po obzorju,
 ta smeh sem stresal, nad vsa telesa, naga,
 in, nad to deželo, ki skozi Arno rdi,
 poln zvezd in žarkov, moje življenje se pretaka,
 v izpite grudi,
 ker se, spomladi, vse to spet zgodi,
 povsod, kjer ljubim.

In, tako, brez besed,
 moj duh vse tuje smrti bo ozdrávil spet.
 In, tako, brez sledi,
 moja roka razsula živa telesa mojih bo dolin.

Zakaj ljubezen moja pomešala bo, skrivno,
 po svetu, vse potoke, zore,
 in, spustila na življenje, jasno, neizmerno,
 tudi pri nas, nebo, in senco Fruške gore.

In, tako, brez zvoka,
 moj smeh bo padal, z nebeškega loka.
 In, tako, brez vrenja,
 za mano v češnje sprememba bo življenja.

Drhtim, še, vitek, od rek, in od nebes.
 Zrak, z zadnjo močjo in upom, božam blágo,
 vendar, skoprnel bom, tudi tu to slutim,
 za tisto gomilo, nekoč, zdavnaj, mlado,
 pod sremskim vinogradom.

Blodim, še, vitek in je moten moj smehljaj,
 prekrížam roke, nad oblakom belim,
 vendar, počasi, že jasno slutim zdaj,
 da umiram tudi sam, z duhom potemnelim,
 težkim, neveselim.

In tule, neko reko
 vidim, pod svojim telesom,
 kako hladi, lahko, srebrno, zemljo, nepregledno.
 A, ko mi po obolelem duhu češnje stresa,
 in, ob Mesecu, tudi tu, zvezda se zablika,
 vidim, da je, v zgodnjem umiranju,
 moja, in tuja, mladost, grenka in prav tista.

In, namesto svoje usode, z novo grozo,
 davno življenje srečam, bolan, in zračen.
 A, skoz to zemljo, prozorno in svileno,
 brž ko, prestrašeno, spustim telo dekliško iz rok,
 skoz mirne veje oljk,
 vidim, daleč, spet, listje ovenelo
 in rojstni kraj oblačen.

In, tako, brez giba,
 tujino, s poljubom, v pomladne vetrove dvigam.
 In, tako, brez znamenj,
 kličem golo ljubo, naj iz mehke, toskanske teme vstane.

A prah, vse je prah, ko vzdignem v zrak rokó
 in potegnem, nad reko, in prozornimi hribi.
 In, neskončno slabijo, vse te češnje, ki se vlečejo
 z mano, po svetu, z zemeljskimi kriki.

In, tako, brez temè,
 s temnimi sadeži moj duh pokriva me.
 In, tako, brez imena,
 z isto žalostjo božam nevidenih gora slemena.

Blodim, še, vitek, in je moten moj smehlaj,
 prekrižam roke, nad oblakom belim,
 vendar, počasi, že jasno slutim zdaj,
 da umiram, tudi sam, z duhom potemnelim,
 težkim, neveselim.

Blodim, še, vitek, s strastnim šepetom
 in otresam gležnje, od smeha orošene,
 vendar, počasi, po svoji sledi, slutim:
 tišina dohitela bo, ko vse to ovene,
 tudi mene, tudi mene.

Tudi tu, brez barve skrivnostne,
 prav nobenega sadu ni,
 tiste nebeške barve, trpke in neskončne.
 A ko odgrnem doline, z obema rokama,
 in, odkrijem dna prepadov, srebrna in bela,
 na dnu je, spet, žalost, nejasna in lahka,
 teles in sadežev, ki zrak jih koplje.

In, namesto srebrnih prog, rek in pobrežij,
 srečujem, kakor v snu, svoje, trudne misli.
 A, iznad češenj in mladih višenj,
 temno in dolgo meglo, ki se, povsod, širi,
 v življenje pred nami,
 kjer se strast, počasi, v umiranju umíri,
 in čuti najdejo počitek.

In, tako, brez reda,
 mladost zavijam v mir, snegov in leda.
 In, tako, v brezpotjih,
 moje ljubkovanje, po umiranju blodi.

A mir, povsod je mir, ko razpnem vse, kar je minilo,
 in sklonim glavo pred tistim, kar me čaka;
 pred vsem krajem, ki z njega se je vino zlilo
 in smeh, in čudovita nesramnost, daljna.

In, tako, brez morjá,
 pretil bom življenje naše, z zarjami Fruških gora.
 In, tako, brez pitja,
 plesal bom, do smrti, poskočno, ko srečna, pijana bitja.

Blodim, še, vitek, s strastnim šepetom
 in otresam gležnje, od smeha orošene,
 vendar, počasi, po svoji sledi, slutim,
 tišina dohitela bo, ko vse to ovene,
 tudi mene, tudi mene.

Prevedel Venó Taufer

MILOŠ CRNJANSKI se je rodil 1893. v mestecu Čongrad, ki je zdaj na Madžarskem. Ko je imel tri leta, se je družina preselila v Temišvar, kjer je bil njegov oče arhivar na sodišču. Prve pesmi je Crnjanski objavil 1908. leta. Malo pred vojno je začel študirati na Dunaju; med vojno je služil v avstro-ogrski vojski na galicijski fronti. Po vojni je študiral na beograjski univerzi in tedaj objavil svojo prvo in znamenito zbirko pesmi *Lirika Itake*. Ta je bila programski in vsebinski začetek srbskega modernizma med obema vojnoma, vsekakor tistega modernizma, ki je po Evropi največkrat dobil ime ekspresionizem.

Izmed teh pesmi iz zbirke pesmi, ki so v pretežni večini nastale med vojno, je Crnjanski v *Srbskem književnem glasniku* objavil pesem *Sumatra* in ji pripisal *Pojasnilo*. Vanj je strnil temeljne »točke« svoje in sploh »nove« poezije: »Najnovejšo umetnost, a posebej liriko, napadajo večinoma, zaradi njene ,teme, nerazumljivosti, dekadentnosti' itd. O tem ni mo-

goče govoriti brez ironije! Večina nas, najnovejših, čeprav smo na politični levici, odmetavamo vse koristne, popularne, higienske dolžnosti, katere poeziji, pri nas, ljudje brez občutka za umetnost, a zvrhani sociološkega samoljubja, tako radi vsiljujejo. Socializem, na primer, mi ne bi širili z lirskimi pesmimi! . . . Da pa najnovejša poezija ni niti norčavost, niti dekadentstvo, to bo spoznal vsak, ko bo zvedel za vpliv ruskih futuristov, in 'dekadentov', njihovega prefinjenega časopisa z naslovom *Mir iskvstva*, v ruski revoluciji. Tudi naša, najnovejša, a še najmanj poezija, ne spi, kakor si jo bralci pogosto predstavljajo, kot kakšna lepotica, v slonokoščenen stolpu . . . Večino teh napadov na najnovejšo, našo, poezijo, vodi bedna neumnost majhnih okolij. Prav 'popularnost' naše književnosti je bila vzrok, da je bila tako postana . . . Npopularnost najnovejše poezije, tudi pri nas, je namerna! . . . Padle so ideje, forme in, hvala bogu, tudi kánoni! Najnovejša umetnost, a posebej lirski poezija, upošteva določene, nove, občutljivosti. Tisti, ki ne morejo dihati zunaj predvojne, umetniške, atmosfere, se ji približujejo zaman . . . Mogoče je biti proti nam, toda proti našim vsebinam, in intencijam, zaman. Svet nikakor ne želi slišati strašnega viharja nad našimi glavami. Tamkaj se tresejo, ne politična situacija, niti književne norme, marveč tudi sámo življenje. To so mrtvi, ki stegujejo roke! Treba jih je plačati! Kakor kakšna sekta, po toliko letih, ko je književnost pomenila zgolj zabavo, prinašamo mi zdaj nemir, prevrat, v besedi, v občutju, v mišljenju . . . Pesnik je bil, pri nas — kjer je Kranjčević o njem premišljeval kakor o odrešeniku — fanatik novih, nacionalnih, gibanj. Mar naj od vse te mistične radosti ostane zgolj mistika blagoglasne ropotulje rim? Pretrgali smo s tradicijo, ker se mečemo, na glavo, v prihodnost . . . Pišemo v svobodnem verzju, kar je posledica naših vsebin! Tako upamo, da bomo prišli do originalnih, a to pomeni tudi 'rasnih', izrazov . . . Ni nespremenljivih vrednot! . . . dajemo čisto obliko ekstaze. Neposredno! . . . Spet enkrat puščamo, da na našo formo vplivajo forme kozmičnih oblik: oblakov, cvetov, rek, potokov. Zvok naših besed je nerazumljiv, zakaj navadil se je na menjalni, časnikarski, uradni pomen besed. Zdavnaj je Bergson ločil psihološki čas od fizičnega. Zato je naša metrika osebna, spiritualna, meglena, kakor melodija . . . Naš stih je vznesena plesavka, in svoje gibe dela v ekstazi. Svojo ekstazo spreminja v gole gibe. V liriki to nekaj pomeni! Osvobodili smo jezik banalnih okovov in ga poslušamo, kako nam on sam, svoboden, odkriva svoje skrivnosti . . . « Naj zadošča toliko iz tega pesnikovega manifestativnega komentarja lastne pesmi.

Poezija Crnjanskega je najvišji umetniški izraz srbske lirike obdobja med vojnama, obdobja razočaranja in vdaje pred — kot se je zdelo po prvi vojni — svetovno katastrofo in propadom civilizacije. Hkrati je to tudi poezija upora, četudi brezupnega in nihilističnega upiranja malomeščanski morali, in čutnega predajanja kozmičnim občutjem. Za Crnjanskega je značilna mehka, elegična melodija, ki se močno povezuje s tradicijo »Branka«, a obenem je v njej navzoča razbolela občutljivost modernega človeka. Pesnik to poudarja celo s svojo nenavadno sintakso in izrazito gosto uporabo ločil. Poezija Crnjanskega je odločilno vplivala na razvoj sodobne srbske lirike. Crnjanski je bil tudi izjemen pripovednik in pri nas je znan le po svojih prevedenih romanih *Selitve* in *Roman o Londonu*.

Pesnitev *Stražilovo*, ki velja za eno njegovih najlepših stvaritev, če ne celo za centralno delo njegovega ne tako obilnega pesniškega opusa, je

Crnjanski napisal leta 1921. v Fiesolah, ko se je iz Pariza prek Italije, kjer je v Rimu obiskal prijatelja Iva Andrića, vračal s svojo nevesto v domovino. V nerazdružljivo celoto spleta svojo intimno osebnost usodo, svojo usodo srbskega pesnika, dediča Branka Radičevića, čigar grob je na Stražilovem, in zapletena elegična občutja, polna nasprotij in stisk modernega človeka in ne nazadnje že trpko razočaranega državljana mlade države, za katero je tudi Crnjanski kot značilen predstavnik rodu v vojnem klanju gojil velike upe in pričakovanja.

Miloš Crnjanski je umrl v Beogradu 1977. V domovino se je vrnil 1965. po dolгих in mučnih letih emigracije, kamor je odšel ob začetku vojne kot uradnik jugoslovanske ambasade v Rimu.

V. T.

ODMEVI NA . . .

O pozvanjanju okoli Lipuša

Pisatelj Florijan Lipuš je napisal novo knjigo. Nalašč nisem zapisala »koroški pisatelj iz Avstrije« ali kako drugače, saj komu drugemu tudi dan na dan ne pravimo na primer »ljubljski pisatelj«. Lipuš je svojo knjigo naslovil *Odstranitev moje vasi*. Ni je imenoval *Odstranitev moje vasi v Avstriji* (na avstrijskem Koroškem itd.). S tem opozarjam na vprašanje, ki ga Tone Peršak postavlja v *Sodobnosti* (št. 6/7, 1984) ob koncu svojega zapisa o najnovejši Lipuševi prozi: »Bi bilo mogoče *Odstranitev moje vasi* napisati tudi na tej strani meje?«

— Zakaj pa ne? Vas v knjigi ni poimenovana, torej je to lahko *Železna kapla* ali *Zgornji Duplek* ali *Spodnji Dolič*. Slovenci imamo tudi »na tej strani meje« dovolj takih »vasi« in ena zase trdovratno trdijo, da so mesta.

Literarno pa bi Lipušovo »vas« lahko primerjali s slavno Grumovo Gogo, katere čakanje na dogodek (pri Lipušu je to »truplo«), pretresljivo zaplotništvo, bolesta omejenost, erotična potlačenost, strah pred »upati si« in »pobegniti IZ« ter druge groteskne deviacije malih okolij so tudi danes občutene kot še kako slovenske!

Lipuševa knjiga je literarno delo in ne agitka za mitinge, ki bi služila kakršnim koli namenom »na tej« ali »na oni strani meje«. Prav bi bilo, če bi jo brali predvsem tako. Njena problematika pa zlepa ni samo zamejska. Je slovenska, evropska . . . Ne berimo pisateljev izza meje venomer le kot zamejce. Ne iščimo v njihovi književnosti venomer nekakšnih agitacijskih tonov. Naj pomeni oznaka »zamejski pisec« le tistega, ki živi in dela ZA MEJO tako, kot je ime »ljubljski pisatelj« v rabi za tistega, ki piše v Ljubljani. V vsakem drugem smislu je izraz »zamejec« lahko tudi nesramen. Z ene strani lahko pomeni pomilovanje, saj nekoristno usmiljenje na literarnem področju, ki ga matični narod izkazuje do zamejskega, očitno pomeni tudi to, da naj tej zamejski literaturi veljajo nekoliko manj stroga literarna ocenjevanja kot »domači«, češ da nastaja v »posebnih«, »trdih« pogojih. S takim vrednotenjem tu ni kaj opletati. Na obeh straneh meje lahko pisa-